

Börje Ljunggren

Partistaten vid 70 år – styrkan och klådan

Den 1 oktober firade Folkrepubliken Kina 70 år. Med president Xi Jinping, det kinesiska kommunistpartiets (KKP) generalsekreterare sedan 2012, inleddes en ny ”tredje era”, med honom själv i samma firmament som Mao Zedong och Deng Xiaoping, och firandet framställdes naturligen som en bekräftelse på Kinas pågående pånyttfödelse under kommunistpartiets förutbestämda ledning. Det hela kröntes med en militärparad som illustrerade Kinas uppbyggnad av en oövervinnlig försvarsmakt. Kinas framgångar var ”ett mirakel i mänsklighetens historia”, ”Enighet var järn och stål” och det kinesiska folket ”måste hålla enighetens banér högt och samlas tätt ihop bakom KKP:s Centralkommitté”. Därigenom skulle man ”skapa en styrka utan motstycke som kommer att driva den nationella förnyelsens skepp genom vågorna och nå sin destination.”¹

Det finns mycket att fira. Ett fattigt och krigshärjat Kina har förvandlats till en supermakt. Decennier av ekonomiska framgångar har lagt grunden för ett Kina som på många sätt är vår tids största utmaning.

Partistaten – Globaliseringens största vinnare

Samtidigt har partistaten inte gått under eller vittrat bort, som många förutspådde efter massakern 1989 vid Himmelska fridens torg och Sovjetväldets kollaps. Deng Xiaopings radikala omläggning mot ”reform och öppning” år 1978, två år efter Maos död och kulturrevolutionen (1966-1976), ledde inte bara till att Kina kunde börja ”kom ikapp” utan också till en era av ekonomisk tillväxt med få motstycken.

I dag är Kina inte bara världens näst största ekonomi, och sedan 2014 den största mätt i köpkraft (PPP), utan också världens ojämförligt största handelsnation i varor och tillsammans med Japan världens näst största utlandsinvestering. Det handlar inte heller bara om BNP-siffror. Klyftorna, och i synnerhet förmögenhetsklyftorna, har vuxit dramatiskt, men närmare 800 miljoner har lyfts upp ovanför fattigdomsstrecket och den förväntade livslängden ligger i dag på 76 år. Branko Milanovic, en av världens ledande auktoriteter på global inkomstfördelning, har beskrivit Kina som

en "sumobrottare" som genom sitt fattigdomslyft dramatiskt förändrat den globala bilden. Lyftet var av avgörande betydelse för uppnåendet av FN:s milleniemål om halvering av världsfattigdomen.

Kina har också visat sig vara långt mer innovativt än vad ett land med Kinas system "borde" kunna vara. I stället för att vara världens fabriksbolv vill landet enligt "Made in China 2025" (2015) bli ledande inom ett tiotal teknologiområden som robotics och förarlösa bilar, och redan i dag intar man enligt många bedömare en ledande position inom artificiell intelligens (AI), med data som vår tids olja. Partistaten har därmed utvecklats till en virtuell kontrollstat, en "controlocracy" för att citera statsvetaren Stein Ringen.ⁱⁱ

Landet är, ironiskt nog, globaliseringens största vinnare, i den historiska parentes av hyperglobalisering som, inte minst på grund av Kinas framgångar, nu nått sitt slut. Enligt forskarna Daron Acemoglu och James A. Robinsons hyllade bok *Why Nations Fail – the Origins of Power, Prosperity, and Poverty* (2012) var Kina dömt att misslyckas – "run out of steam" – om inte dess "extraktiva politiska institutioner ersattes av inklusiva institutioner" som äganderätt, en fri arbetsmarknad och, ytterst, demokrati.ⁱⁱⁱ Kina har visat en överraskande auktoritär uthållighet, som nödvändiggör fördjupad analys. Enligt Deng kunde en katt ha vilken färg som helst, "bara den kunde fånga råttor". Utfallet var av avgörande betydelse. Just utfallet, hur företag överlever och utvecklas, var huvudfrågan i forskarna Victor Nees och Sonja Oppers bok *Capitalism from Below – Market and Institutional Changes in China* (2012). De anlade ett tankeväckande perspektiv underifrån.^{iv}

I och med Xi Jinpings makttillträde 2012 vid den artonde partikongressen inleddes en ny era där kattens färg och styrka gavs ökad betydelse, en ny era, med en annan färdriktning än *Dengismen*. Xi har, som bl.a. forskaren Joseph Fewsmith konstaterat, rört sig bort ifrån Dengs reformerta partistat, även om Dengs modernisering hade fyra huvudmål – inte fem, inte demokrati.^v Också för Deng var Partiet förutsättningen, men han ville reformera partistaten, utveckla staten och institutionernas roll och vaccinera landet mot maoistiskt envælde.

Xi är, som journalisten Richard McGregor, författaren till *The Party - The Secret World of China's Communist Rulers* (2010) konstaterat, "troende övertygad om Partiets rätt (min kursivering) att styra".^{vi} Xi vill vara Maos arvtagare.

Man kan därför som sinologen Carl Minzner fråga sig om det vi bevittnar bara är första akten, och det verkliga dramat väntar. Vad kommer att hända, frågar han, då "de böljande spänningar som skvalpar mot Kinas

frusna fasad kommer till ytan”.^{vii}

30 år sedan Berlinmurens fall – och Massakern vid Himmelska fridens torg
Den 9 november 2019 var det 30 år sedan Berlinmurens fall. Sovjetväldets sammanbrott skulle betyda ”slutet på historien”. Efter Sovjetunionens fall hävdade statsvetaren Francis Fukuyama i sin mycket uppmärksammade bok *The End of History and the Last Man* (1992) att endast en väg nu återstod, den på marknadsekonomi grundade liberala demokratin. Redan 1989 hade han i en artikel på samma tema hävdad att ”det vi bevittnade inte bara var slutet på det kalla kriget eller en särskild period i historien, utan slutet på mänsklighetens ideologiska evolution och universaliseringen av den västerländska liberala demokratin som den slutliga formen av samhällelig styrning”.^{viii} Några alternativ fanns inte längre, konstaterade han närmast kliniskt. Nu gällde bara marknadsekonomi och liberal demokrati.

Världen har länge befunnit sig i vad statsvetaren Samuel Huntington kallat *den tredje demokratiseringsvågen*. (*The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, 1991.) Den inleddes i mitten av 1970-talet med Greklands, Portugals och Spaniens demokratisering och växte sedan stadigt. Efter Sovjetväldets sammanbrott framstod den länge som obrytbar. Historien har blivit en annan. *Freedom House*, den största databasen, har sedan 2005 konstaterat en årlig tillbakagång. ”Det genomsnittliga globala indextalet har sjunkit år efter år, och antalet länder med sjunkande indextal har konsekvent överstigit antalet länder med nettoförbättringar”. Tillbakagången har, konstaterar man,

”gällt en rad länder i samtliga delar av världen, från långvariga demokratier som USA till konsoliderade auktoritära regimer som Kina och Ryssland. Tillbakagången är fortfarande ytlig i förhållande till vinsterna i slutet av nittonhundratalet, men tendensen är konsistent och olycksbådande. Demokrati är på tillbakagång”.^{ix}

1989 var inte bara året för Berlinmurens fall. Det var också året för massakern på Himmelska fridens torg och nu, 30 år senare, kan man, som journalisten Gideon Rachman, konstatera att det finns ”två 1989, Berlin och Peking”.^x Sovjetväldets sammanbrott skakade Peking i grunden. Det borde inte ha kunnat inträffa, men det var ett faktum och förutsägelse om att Kina och det lilla fåtalet resterande kommunistregimer skulle falla var legio. De har emellertid visat sig vara betydligt mer uthålliga än förutsett.

Partistatens fundament

Fukuyama har senare självkritiskt granskat sin förutsägelse och kommit till radikalt andra bedömningar än de han gjorde efter Sovjetunionens kollaps. I de senaste årens kanske mest omfattande arbeten om samhällets utveckling och demokratins förutsättningar fördjupar Fukuyama sin analys (*The Origin of Political Order*, 2011 och *Political Order and Political Decay*, 2014). Han konstaterar att byggstenarna för ett väl organiserat samhälle är tre: en stark stat, ett fungerande rättsväsende ("rule of law") och möjlighet till ansvarsutkrävande. Han menar vidare att sekvensen mellan de tre är avgörande. Många av dagens demokratier har tillkommit utan att det funnits en stat som förmår styra landet. Kina har, anser han, en historiskt stark stat men stora brister i de båda andra hänseendena. Han finner inte den rådande situationen i Kina hoppfull, men menar att en mer kompetent stat håller på att växa fram och att möjligheten till en demokratisk utveckling finns. Ansvar utkrävs dock bara uppifrån, vilket på sikt är ohållbart.

Utvecklingen under Xi Jinping har gjort Fukuyama betydligt mer pessimistisk än tidigare. I det senare av sina båda arbeten konstaterar han att Xi i sin anti-korruptionskampanj "har eroderat det regelverk som det kollektiva ledarskapet skapat sedan 1978 till förmån för en personlig diktatur". Xis attack på "konstitutionalism" och utvecklingen av en mer rättsbaserad stat finner han "djupt regressiv".

Det kinesiska kommunistpartiet under Xi har under alla omständigheter inte tänkt sig att följa Fukuyamas trestegssekvens. Xi Jinpings och det nuvarande ledarskapets ambition är otvetydigt att förädla snarare än avveckla *partistaten*. Häri ligger ett betydligt djupare problem än vad Fukuyamas analys ger vid handen.

Med hänsyftningen på "konstitutionalism" åsyftar Fukuyama det centrala particirkuläret Nr. 9, "Meddelande om den nuvarande situationen på det ideologiska området", som den 22 april 2013 sändes ut av partiledningen. Betecknande för systemet – partistaten – är att dokumentet inte bara distribuerats till "provinser, autonoma regioner och städer direkt under centralmakten utan också till centrala ministerier och statliga organ, partiets ledande grupper i civila organisationer och, självfallet, till Folkarmén.

Dessa "sju hot" förtjänar att redovisas med viss utförlighet.^{xi}

1. Man får inte förespråka västerländsk konstitutionell demokrati. Att göra så är ett försök att underminera partiets ledarskap och systemet med socialism med kinesiska förtecken.
2. Man får inte förespråka universella värden. Att göra så är ett försök att försvaga den teoretiska grundvalen för partiets ledarskap.

3. Man får inte verka för ett civilsamhälle då det är ett försök att riva partiets sociala grundvalar. De som förespråkar civilsamhälle vill orsaka motsättningar mellan partiet och massorna och skapa allvarliga former av politisk opposition.
4. Man får inte förespråka nyliberalism eller försöka ändra landets grundläggande ekonomiska system.
5. Man får inte förespråka västerländska idéer om journalistik och utmana Kinas princip att media- och publiceringssystemet ska lyda under partidisciplin.
6. Man får inte förespråka historienihilism och försöka underminera kommunistpartiets och det Nya Kinas historia. Det är att förneka oundvikligheten i Kinas val av den socialistiska vägen.
7. Man får inte ifrågasätta öppnings- och reformpolitiken eller ifrågasätta naturen hos socialismen med kinesiska förtecken.

Lika allvarligt som att förneka partiet är, som framgår av sista punkten, att förneka öppnings- och reformpolitiken, som den definierats av Partiet.

I dokumentet sägs att västerländsk konstitutionell demokrati har distinkta politiska egenskaper och syften: "Bland dessa märks maktfördelning, flerpartisystem, allmänna val, oberoende rättsväsende, nationaliserat försvar och andra egenskaper. Detta är den kapitalistiska klassens nationsbegrepp, politiska modell och systemutformning".

Betecknande är Kinas förhållningssätt till civila och politiska mänskliga rättigheter. År 1998 undertecknade Kina två grundläggande FN-konventioner, den om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter och den om civila och politiska rättigheter. Den förra ratificerades med en reservation för fackliga rättigheter, men den senare har aldrig ratificerats, och Kina erkänner inte längre dessa rättigheters universella karaktär. Frågan om ratificering var länge ett självklart ämne i dialogen mellan EU och Kina men i dag väcker varje omnämnande snarast irritation.

Attackens våldsamt vittnar samtidigt om en oro över det kinesiska samhällets djupgående förändringar, och hoppgivande ur demokratisk synpunkt är det sätt på vilket *samhället* rymmer alltmer av strukturer och embryon till ett pluralistiskt samhälle, i en bur.

I och med den kinesiska revolutionen skapades en partistat, med marxism-leninism som sin ideologiska bas. Partiet var suveränt. Över tiden har dess karaktär skiftat, med försvarsminister Lin Biaos uppfattning om staten som helt onödig som en ytterlighet och de tankar om stat och parti som liberalt orienterade ledare som i synnerhet Zhao Ziyang (premiärminister 1980-1987 och partisekreterare 1987-89) utvecklade under 1980-talet som de mest reformvänliga. De hade stöd av Deng, Kinas verkligare ledare, fram till händelseutvecklingen under 1989. Partiet fick inte längre ifrågasättas.

I efterhand framstår både presidenterna Jiang Zemins och Hu Jintaos styre, med kollektivt ledarskap, som relativt liberala. Jiang (1989-2002) ville identifieras med principen om ”de tre representationerna” i partiets medlemskap och Hu (2002-2012) med begreppet ”vetenskaplig utveckling” och gjorde försök att förankra Partiets i konfucianska tankar och dygder och harmoni. En deklarerad målsättning under Jiang och Hu var att fördjupa demokratin inom Partiet (intraparti-demokrati) och byval sågs under en period som försök till demokratisering underifrån, men partistaten var axiomatisk.

Korruptionen blev under Hus styre alltmer omfattande, och dess bekämpning ett huvudtema i Xis maktutövning. Korruptionsbekämpningen ledes dock av Partiets Centrala Disciplin-kommission, med rättsväsendet som dess verktyg och utan ett oberoende rättsväsende och grundläggande fri- och rättigheter, inklusive mediefrihet förblir korruptionen omfattande. Transparency International placerar i sitt index för 2018 Kina på plats 87 av 180 länder, med ett något sjunkande resultat.^{xii}

Någon entydig definition av vad som konstituerar en partistat, till skillnad mot enpartistater av olika slag, finns inte. Fram till Sovjetunionens sammanbrott fanns ”jämförande kommunism” som ett forskningsområde, men sedan dess har de partistater som överlevt – Kina, Vietnam, Laos, Nordkorea och Kuba – knappast varit föremål för någon jämförande analys, uppenbara och mycket intressanta skillnader till trots.

Grundläggande är Partiets maktmonopol, inklusive dess kontroll av försvarsmakten. Grundläggande är likaså Partiets leninistiska uppbyggnad enligt den demokratiska centralismens principer. Grundpelare är^{xiii}:

1. All politisk makt tillhör ytterst partiet.
2. Försvarsmakten har som en central uppgift att försvara inte bara landet utan också Partiet.
3. Partiet kontrollerar genom kadersystemet alla utnämningar inom förvaltning, militär, statsföretag och statliga institutioner.
4. Media kontrolleras ytterst av Partiet.
5. Rättsväsendet är underordnat partiet.

Samtliga dessa fem förutsättningar uppfylls med god marginal i den kinesiska partistaten och sedan Xi kom till makten har partistaten systematiskt fördjupats, på bekostnad av stat och civilsamhälle. Vid den nittonde partikongressen (2017) slogs i denna anda fast att: ”KKP ska upprätthålla absolut ledarskap över Folkarmén och andra väpnade styrkor och genomföra Xi Jinpings tänkande om hur militären ska stärkas”. Genom sin upphöjelse i partistadgan kunde Xi förbli landets yttersta ledare på livstid

och vid den Nationella folkkongressen i mars 2018 undanröjdes också 10-årsgränsen för innehav av presidentposten. Hur länge han kommer att inneha nyckelposterna i partiet, försvarsmakten och staten återstår att se. Deng var under sina sista år som landets oomtvistade ledare bara ordförande i Kinas bridgeförbund. Xis ambitioner torde vara större än så.

Dagens Kina skiljer på många sätt dramatiskt från Maos Kina, men Partiets och kraven på lojalitet med Partiet är starkare än någonsin sedan Maos död. Med sida närmare 90 miljoner medlemmar, med särskilda krav på lojalitet och metoder för ansvarsutkrävande, och mer än fyra miljoner basenheter är Partiet allestädes närvarande, i massmedia och civilsamhället, på företag och universitet och, inte minst, inom försvarsmakten.

Mycket har förvisso skett under de gångna decennierna, men aldrig bortom partistaten. Utvecklingen inom rättsväsendet är en god illustration. Efter kulturrevolutionen fanns bara ca 500 advokater, och de var "statsadvokater". Idag finns mer än en kvarts miljon ofta välutbildade, advokater, och den som ställs inför rätta i ett brottsmål har i regel någon tillgång till en advokat, men advokaten måste sedan 2012 för att få verka svära en ed av trohet till Partiet och rollen saknar den integritet som präglar en rättsstat med ett oberoende rättsväsende. Försvarare i fall som gäller mänskliga rättigheter tar stora risker. Rättssystemet utvecklas i partistatens bur. Påtagliga förbättringar kan och har skett vad gäller t.ex. dödsstraffet, men ett oberoende rättssystem kan inte byggas inom en partistat, och inget tyder på sådana ambitioner.^{xiv}

Det är fascinerande att blicka tillbaka på den process som för snart två decennier sedan resulterade i Kinas inträde i World Trade Organization (WTO), ett avgörande steg i integrationen i den globala produktionsordningen. President Bill Clinton spelade en central roll i förhandlingarna om inträde och det var han och Kinas mycket handlingskraftige premiärminister Zhu Rongji som år 2000 tillkännagav att det var ett faktum. I mars samma år förklarade Clinton i ett tal att avtalet inte bara låg i USA:s ekonomiska intresse utan också i dess vidare intresse eftersom det utgjorde den bästa möjligheten för att påverka Kina i positiv riktning. Ekonomisk frihet skulle följa och ur det också växande förhoppningar om frihet. Den snabba internetutvecklingen, bedömde Clinton, skulle ha djupgående effekter på mänskliga rättigheter och frihet. Att förhindra det vore som att "spika upp Jell-O-pudding på en väg".^{xv} Riktigt så har det inte gått. Internet har inte, trots 800 miljoner vändare, blivit den oöverbanneliga "world wide web" som Clinton förutspådde. Kinas ekonomi är ännu mycket större än någon då kunde ana, men partistaten har befästs.

Makten och klådan

Kort efter sitt makttillträde talade Xi på ett internt möte i Guangdong-provinsen. Hur kunde, frågade han, Sovjetunionen och det sovjetiska kommunistpartiet efter drygt 70 års maktinnehav på ett ögonblick falla samman? Att det kinesiska partiet gick ett sådant öde till mötes måste till varje pris förhindras. Ett avgörande misstag hade, förklarade Xi, varit att förstatliga försvarsmakten. Partiet hade avväpnats. Folkarmén måste lyda direkt under partiet, och vara dess yttersta garant. Under Xis ledning har armén följdriktigt knutits ideologiskt hårdare till partiet och samtidigt genomgått en dramatisk modernisering med ett nytt ledarskap i Xis hand. Att tjäna nationen och partiet ska vara synonymt. Trots framgångarna och konsolideringen av sin maktställning lider Xi av vad statsvetaren Larry Diamond kallat en "70-årsklåda", en existentiell oro över något slags "tipping point", en oförutsedd utveckling som kunde hota honom och Partiet.^{xvi}

"Stabiliteten" kräver ständigt skärpt vaksamhet och den teknologi som enligt Clinton skulle tvinga Kina till ökad öppenhet har istället lett till uppbyggnaden av en virtuell kontrollstat baserad på de möjligheter till ansiktsidentifiering som AI skapar och med mer än 200 miljoner säkerhetskameror. Målsättningen är att på denna grundval bygga ett s.k. "social credit system" där varje individ utan varje form av rättssäkerhet kan bestraffas, eller belönas. Kontrollsystemet testas och förfinas i Xinjiang.

Efter Sovjetväldets fall fanns det inte något konkurrerande system med anspråk på universell relevans. Nu vill kommunistpartiet, i ljuset av Kinas uppgång och utvecklingen i världen, också hävda det egna systemets styrka. Det var, förklarade Xi vid den nittonde partikongressen, dags för Kina "att inta huvudscenen i världen och ge större bidrag till mänskligheten". Kina förklarades också ha en modell som innebar "nya val för andra utvecklingsländer". Dengs devis att "Kina skulle dölja sin förmåga och bida sin tid" tillhör en svunnen tid. Xi lider snarare av hybris. Samtidigt som hans stabilitetsfixering blockerar angelägna reformer. Ytterst handlar det om Xis egen kluvenhet. Xi står mot Xi.^{xvii} Kinas demokratiska utmaning skulle avgjort ha varit större och mer omedelbar om världens demokratier utvecklats på ett mer entydigt positivt sätt som trovärdiga demokratier, och visat större förmåga att i demokratiska former klara de utmaningar som länderna står inför.

Därtill kommer 2016 års amerikanska presidentval, där en populistisk Donald Trump visade ringa förståelse och respekt för demokratis institutioner. I kinesiska media framställdes presidentvalet och tillståndet i den amerikanska demokratin naturligen som ett bevis på enpartistatens

överlägsenhet.

Den redan mycket starka kinesiska nationalismen gavs en ny ideologisk referenspunkt. System som det kinesiska saknar dock, oavsett retoriken och antalet kombinationer med termen demokrati, demokratins politiska legitimitet. Hongkong och Taiwan utgör påminnelser om de demokratiska idéernas styrka. Klådan gör sig ständigt påmind. Inte heller partistaten är slutet på historien.

ⁱ “Speech by Xi Jinping At the Reception in Celebration of the 70th Anniversary of The Founding of the People’s Republic of China”, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1704400.shtml, 30 september, 2019.

ⁱⁱ Stein Ringen, 2016, *The Perfect Dictatorship – China in the 21st Century*, Hong Kong University Press.

ⁱⁱⁱ Daron Acemoglu och James A. Robinson, 2012, *Why Nations Fail – the Origins of Power, Prosperity, and Poverty*, Crown Business, sid. 437 ff.

^{iv} Victor Nee and Sonja Opper, 2012, *Capitalism from Below – Market and Institutional Changes in China*, Harvard University Press.

^v Joseph Fewsmith, “Reviving Leninism and National Revival: Can Tighter Cadre Control Produce Better Governance?”, *Party Watch Initiative*, November 2019.

^{vi} “China’s Communist Party has one more reason to celebrate – a year longer in power than the U.S.S.R.”, *Washington Post*, 29 september, 2019.

^{vii} Carl Minzner, 2018, *End of an Era – How China’s Authoritarian Revival is Undermining its Rise*, Oxford University Press, sid. 15.

^{viii} Francis Fukuyama, “The End of History”, *National Interest*, No. 16 (Summer 1989), sid. 3-18.

^{ix} “Freedom In The World 2019”, www.freedomhouse.org.

^x Gideon Rachman, “Beijing, Berlin and the two 1989s”, *Financial Times*, June 4, 2019.

^{xi} “Communiqué on the Current State of the Ideological Sphere”, 2013, *General Office of the Communist Party of China*.

^{xii} CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX 2018, www.transparency.org.

^{xiii} Börje Ljunggren, 2013, *Den Kinesiska Drömmen – Xi, Makten och Utmaningarna*, Hjalmarsson & Högberg.

^{xiv} *Ibid*, sid. 168 ff.

^{xv} “Clinton’s Words on China: Trade Is the Smart Thing”, *nytimes.com*, March 9, 2000.

^{xvi} Larry Diamond, “Chinese Communism and the 70-Year Itch”, theatlantic.com, October 29, 2013.

^{xvii} Ljunggren, “Xi står mot Xi”, *Axess*, nr. 4, 2018.